

КРАТКИ СВЕДЕНИЯ ЗА НЯКОИ ОТ ПЕСНИТЕ НА БАГРЯНА

Цвятко Петков

През 1913/1914 учебна година като студент в Софийския университет „Климент Охридски“ се сближих с родителското семейство на Елисавета Багряна. Тогава тя беше студентката Елисавета Любомирова Белчева, неизвестно момиче от многолюдно семейство — седем деца, което се бореше с оскъдицата.

Появата на сборката „Вечната и святата“ след много години вече я откри пред цялата страна. Аз бях влязъл в тяхното семейство като съпруг на една от сестрите на поетесата. Четях и преди песните на Багряна, но появата на сборката ми даде повод да се обръщам към нея за сведения, които биха ми разкрили някои от условията, наложили ѝ да създаде едно или друго произведение, още повече, че до известна степен познавах условията, при които тя живееше и работеше, преди да се ожени и след брака ѝ. Така и сам долавях източниците на някои нейни настроения. Основна причина да си поставя тази задача бе интересът ми, зароден отдавна, към въпроса за обективните и субективните условия за творческите прояви на човека в областта на изкуството, науката, техниката. За мен беше ясно, че Елисавета Багряна е творец от необичаен мащаб. Затова след излизането на всяка нейна сборка я молах да сподели с мен кога и при какви обстоятелства е написала своите най-хубави стихове или поне по-скоро тези, които на мен най-много се харесваха. Тя с готовност ми даваше сведенията, аз си водех бележки, а след това още същия ден ги написвах по-подробно в този вид, в който се публикуват сега. Стремях се да отразя точно смисъла на получените данни, без да прибавям нищо от себе си.

Такива записки приготвих след излизането на „Вечната и святата“, а след това и на „Звезда на моряка“. Бележките, които водих за „Сърце човешко“, не успях да разработя навреме и те загубиха стойността си.

Като свидетел на житейския път на Елисавета Багряна и същевременно читател на произведенията ѝ, аз следях как те се появяваха и през различни десетилетия, та чак до днес — 1970 г., когато съм изпитвал потребност да чета поезия, за мен все по-ясно ставаше следното:

1. Най-хубавите песни на Багряна — „Песен на предачките“, „Младост“, „Стихий“, „Реквием“, „Жертвата“, „Потомка“, „Моята песен“, „Колело“ и др. — са свързани с дълбоки лични преживявания през нейната младост и зрелост.

2. Те са израз на личната и неизкоренима потребност от свобода и уважение на достойнството ѝ като човек и като жена, като съпруга, като творческа личност с големи възможности. Ето защо ония лица от околните ѝ или от нашето общество в миналото, които се опитваха волно или неволно да не уважават тази нейна потребност, без да искат, имат безспорна заслуга Елисавета Багряна да се изгради като творческа личност такава, каквато се разкрива в своите песни, неповторима и вечна. А това значи, че изкуството и конкретно поезията е в услуга на човека към все повече свобода и уважение във всекидневния живот и във всички области на културата.

3. Песните на Елисавета Багряна, особено най-хубавите, са лична, неповторима автобиография, превърната в случая в художествени произведения. Това важи и за всяко творчество в коя да е област, включително и в практиката. Поради посоченото условие тия автобиографии са едни от най-надеждните извори за данни, които отличават една епоха от друга.

„ВЕЧНАТА И СВЯТАТА“

„Амазонка“. Тази песен е писана в тогавашния ми съпружески дом. През пролетта. Затворена в къщи при познатите ти условия в тази ниска къща, лишена от свобода, при онова отношение към мене, което ти е известно, аз трябваше да реагирам. При това тогава бе пролет, в природата има простор, блика слънце, а аз съм затворена и потисната. Тази песен не е нищо друго освен една реакция против цялото онова положение, в което бях. Тогава аз бях едва 26-годишна. Много от песните през тези години са писани именно под влияние на това положение, в което се намирах тогава.

„Песен на предачките“. И за тази песен трябва да кажа същото, което казах за „Амазонка“. Тя е рожба на онази обстановка, в която бях поставена. Ти познаваш малката къща с ниските прозорци, с малкото пространство през тях, особено зиме. Там аз се чувствувах зле и реагирах със своите песни.

„Пиринска песен“. Пирин, август 1927 г. През тази година прекарах един месец в Пирин. Живеех сред природата. Често наблюдавах големите стада на овчарите, които се събираха към залез и образуваха едно още по-голямо стадо, чиито звънци огласяваха планината вечер. Наблизо имаше и река. Денонощно ечеше нейният шум. При това Пирин беше и много мисли, чувства и образи, свързани с нашата история. И ето, под влияние на всичко това — на живота в планината, на условията, в които бях поставена, на елементите от нашата история — аз написах тази песен още там, на самото място.

„Младост“. Тази песен е писана също тогава, във връзка с онзи живот, който бях заставена да водя. Чувствувах се винаги в потиснато настроение. И ето, „Младост“ е израз на стремеж към онова, което ми липсваше, на недоволството от положението, в което бях.

„Кукувица“. Когато ти е дотегнало и домакинстване, и дом, и всичко, тогава казваш — по-добре кукувица да стана, да скитам, от чужд дом на чужд дом, отколкото така да живея.

„На Хелиос“. Тази песен е писана по един съвсем конкретен повод. За пръв път напусках България и се освобождавах от онова положение, в което бях в Шапкареви. Тогава аз преживявах едно от най-светлите си настроения, аз бях сред нов, безкраен свят, и то свободна! „Хелиос“ се казваше самият параход, с който пътувах по Дунава.

„Вечната“. Много интересен нещ, мнозина мислеха, когато се напечата тази песен, че тя е написана, след като съм била болна. Наистина, по това време аз бях болна, и то зле. Но, трябва да подчертая, песента писах, преди да се разболея. Струва ми се, че тя е плод на някакво предчувствие, че с мене ще се случи нещо лошо. Направила бях и завещание. По това време, когато писах тази песен, беше болен Любчо.

„Потомка“. И тази песен е плод на същото онова настроение, за което казах, че е породило много от песните ми през този период. Тя е плод на жаждата ми по свобода, на нуждата да обясня сама себе си, на потребността да посоча какво бих искала да бъде.

„Уроки“. И тази песен е създадена в същото онова време. Случеше ли се Любчо да се разболе, тогава и аз слушах често от старата си, суеверна свекърва много от онези думи и изрази, които съм употребила в песента.

„Песен“. И тази песен е възникнала през тази епоха от моя живот, пълна с нерадост.

„Сребърна сватба“. Доколкото сега мога да си спомня, тази песен съм написала главно под влиянието на два мотива. Първо, по повод на нечия сребърна сватба, но чия — не мога да кажа. Забравила съм. Вторият мотив се състоеше в следното: представях си, че сама аз ще доживея своята сребърна сватба, ще бъде вече с бели коси, ще виждам много от своя живот останал надире, изминал път.

„Майчина песен“. След като заминах за Мюнхен, аз смятах, че няма вече да се върна в старата обстановка. Значи не ще видя и Любчо, моето дете. Тогава именно написах

цял цикъл песни на тази тема и ги напечатах във „Вестник на жената“. Но после, когато готвех сборката, избрах само тази песен. Другите ми се видяха много сантиментални и ги изоставих.

„Омагьосана душа“. Целият този цикъл е създаден във връзка с Боян Пенев. Ти знаеш, че всичко бе уредено навремето и след това ние сяхме да се венчаем. Но той се разболя и...

„Бретан“ (цикъл). Заедно с Боян Пенев аз бях един месец в Бретан, на брега на океана. Непрекъснато бродех по брега. Мотивите са замислени още там, но стихотворенията съм работила тук, в България. Конкретно за „Моята песен“. Ето някои от елементите за нея. Живеех на брега на океана, но за да отида на плажа, трябваше да минавам с лодка през голяма река. Имаше лодкар, когото винаги вземах. Често гледах океана и мислех за него, за моята родина. В селото имаше магазин, в който продавачката бе възрастна жена. Тя често ме питаше откъде съм, какво работя. Помня, че еднъж, като ме попита откъде съм, тя възкликна: „Ah, la Bulgarie, c'est un petit pays où il y a beaucoup de neige et toujours la guerre.“ Както виждаш, и в „Моята песен“ става дума за снега на планините, за малката ми родина. Думите на тази жена ми направиха впечатление и някак си се преплетоха в стихотворението. Повод за написването на „Рибар“ също са конкретни преживявания, свързани с моите лични впечатления.

„ЗВЕЗДА НА МОРЯКА“

„50 години от смъртта на Ботев“. Това стихотворение е написано по случай годишнината от смъртта на Ботева. Поисках ми е. Но това не ще рече, че за него липсват каквито и да било предпоставки, които са една подготовка за него: познавам творчеството на Ботева, адмирам го като личност и поет. В самото стихотворение загатвам за някои от неговите песни, например за „Хаджи Димитър“.

„Прелюдия“. Писано е в Париж след смъртта на Боян Пенев. За мене то е връщане отново към живота.

„Сонет“. Писан е по повод на една екскурзия през ранна пролет до Мездра или другаде. Седя до прозореца, гледам: навън синкав дим, зеленина, простор, усещам непрекъснато вървежа на влака. Добре си спомням, че това пътуване ми даде повод да напиша сонета.

„Студ“. Писано е у Шалкареви, но после е преработено.

„Смърт“. Писано е по случай смъртта на Боян Пенев — един или два месеца след смъртта написах „Реквием“ от „Вечната и святата“, а това стихотворение — една или две години след него.

„Като дете, което“. Това стихотворение е свързано със смъртта на Боян Пенев. Плод е на желанието да се разсея и освободя от страданието.

„Писмо“. То е по повод на писмо, което получих в Париж. То е писано, след като заминах от София. В стихотворението предавам много от думите, които имаше в писмото. Разбира се, ведно с думите и онова, което те изразяват. Така съм написала още две-три стихотворения — по повод на писма до мене: използвам смисъла им, чувството, което съдържат, макар че не всякога предавам точно думите от писмата. Така е написано „Тихият глас“. Първият куплет всъщност предава неговите думи, на автора на писмото, и образът е зает от неговото писмо.

„Срещане“. Писано е в Париж по повод на събития, които съм преживяла.

„Дъжд“. Стихотворението е писано в Париж, но под влияние на впечатления от София. Между времето на случилото се в София и онова, когато го написах, са протекли 2, 3 или 4 месеца.

„Венециански цикъл“. Всички стихотворения от този цикъл са писани по повод на конкретни наблюдения от пътуването ми през Италия.

„На пост“. С Боян Пенев бяхме на разходка към Св. Константин на Черноморския бряг. Виждаше се Калиакра, виждаха се села. Боян Пенев ми разказваше за някакъв гроб, който е на брега. Виждахме войници, наши, които бяха на пост. Между войниците на нашия пост имаше момчета от Добруджа.

„Зовът на морето“. Писано е под впечатления от Варна.

„Изгнаник“. Писано е по мотив от писмо до мене. В стихотворението са използвани думи, образи и настроения от самото писмо.

„Поет“. Имам пред вид образа на конкретен поет.

„Майко“. Ти знаеш, че съм живяла в Сливен. Писано е под влияние на впечатления от този град. Имах пред вид дядовата ни къща, градината с цветята, майка си. Когато живеях в Сливен, бях на 14—15 години. Стихотворението е написано през 1930 или 1931 г. От онзи момент, когато съм добивала впечатления, до времето, когато написах стихотворението, са изтекли 22—23 години. Стихотворението е написано на един дъх.

„Птицата с моторното сърце“. Пътувах с аероплан от София до Париж и обратно. Първото ми пътуване с аероплац. В момента, когато пътувах, не съм мислела да пиша стихотворение, но знаей, че имах тези усещания, чувства и мисли, за които говоря в самото произведение.

„СЪРЦЕ ЧОВЕШКО“

„Сейсмограф на сърцето“. Впечатленията, които са ми дали повод за това стихотворение, са още от времето, прекарано през 1923 г. в Берлин. Тогава аз наблюдавах реклама за филм, която се прожектираше на небето. Това бе за филма „Ад“. Но в стихотворението се примесват и впечатления от Париж, дето бях много по-късно. Поводът за част трета от „Сейсмограф на сърцето“ е конкретен случай в тези градове — Берлин и Париж. Самото стихотворение е написано много по-късно — през 1936 г.

„Пролог“. Знаеш, че като пое министерството запасният генерал Й., аз бидох уволнена. Когато пишех стихотворението, мислех за него. Бях много огорчена от такова отношение към мене. И си мислех както за живота ми сега, така и за дните ми след моята смърт.